

March 2002

ห้องวิจัย : การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

สุวิมล ว่องวาณิช

รัชชัญญ์ ภิษโณภาณุวัฒน์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

ว่องวาณิช, สุวิมล and ภิษโณภาณุวัฒน์, รัชชัญญ์ (2002) "ห้องวิจัย : การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑," *Journal of Education Studies*: Vol. 30: Iss. 3, Article 15.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal/vol30/iss3/15>

This Article is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Education Studies by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

ห้องวิจัย

สุวิมล ว่องวานิช รัชนีกุล ภิญโญภาณุวัฒน์

การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑

สุมาลี สังข์สี

งานวิจัยเอกสารเรื่อง การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทย ในศตวรรษที่ ๒๑ มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งในเชิงทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติจากตำรา เอกสาร ผลงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งได้ศึกษาแนวการดำเนินการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศที่คัดสรรในภูมิภาคต่าง ๆ รวม ๖ ประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา แคนาดา สหราชอาณาจักร ออสเตรเลีย เกาหลีและญี่ปุ่น พร้อมทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เปรียบเทียบ สรุปบทเรียนที่เป็นประโยชน์สำหรับประเทศไทย ตลอดจนศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย และวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากการศึกษานำเสนอเป็นแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับสังคมไทย ซึ่งสามารถสรุปประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้

๑. ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการศึกษาในภาพรวมทั้งหมด ซึ่งครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่บุคคลทุกช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนตาย โดยในแต่ละช่วงชีวิต บุคคลอาจได้รับการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบผสมผสานกัน เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล สัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ทั้งนี้เพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลอย่างเต็มศักยภาพให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ อย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงชีวิต

๒. หลักการของการศึกษาตลอดชีวิต

แนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตในเชิงทฤษฎี สรุปได้ดังนี้ การศึกษามีความจำเป็นสำหรับบุคคลในทุกช่วงชีวิตตั้งแต่เด็กจนตาย บุคคลมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต การศึกษามีได้สิ้นสุดเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด ครอบคลุมการศึกษาทุกประเภททุกระดับ การศึกษาตลอดชีวิตเน้นความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตควรมีความยืดหยุ่น หลากหลายรูปแบบและวิธีการ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนเรียนรู้ในทุกสถานที่ทุกเวลา ควรสร้างแรงจูงใจให้บุคคลเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ จัดการศึกษาให้ผสมกลมกลืนไปกับการดำเนินชีวิต ให้อิสระแก่บุคคลในการเลือกสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ สามารถเลือกวิธีเรียนที่เหมาะสมกับความสามารถของตนเอง การศึกษาตลอดชีวิตมุ่งให้บุคคลได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ พัฒนาคุณภาพชีวิตและพึ่งตนเองได้ สิ่งที่ทำให้บุคคลเรียนรู้ควรสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิต ควรได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ รวมทั้งทักษะในการแสวงหาความรู้ หรือมีเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ต่อไป การศึกษาตลอดชีวิตจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุกฝ่ายทุกแหล่งเรียนรู้รวมทั้งประชาชนในชุมชน

๓. สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย

สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทยในปัจจุบัน พบว่ารูปแบบโครงสร้างระบบการบริหารการศึกษาตลอดชีวิตของไยนั้น มีหน่วยงานรับผิดชอบการจัดการศึกษากระจายอยู่ในหลายกระทรวง ทบวง กรม แต่จะมีกระทรวงหลักที่รับผิดชอบจัดการศึกษาที่สำคัญๆ อยู่ ๒ กระทรวง คือ กระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบจัดการศึกษาระดับพื้นฐานเป็นส่วนใหญ่ กับทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งรับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ส่วนกระทรวงอื่นๆ รับผิดชอบการจัดการศึกษาโดยไม่ถือเป็นภารกิจหลัก ถือได้ว่าเป็นการจัดการศึกษาส่วนเสริมเท่านั้น

ส่วนการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตของไย สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต่างๆ สำหรับเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ที่อยู่ในวัยเรียนตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาของสถานศึกษาในระดับต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน โดยมีรูปแบบของการเรียนการสอนที่เรียกว่า การศึกษาในโรงเรียน

๒. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนปกติ เพื่อให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมาย

ที่เป็นประชากรนอกโรงเรียน ได้แก่ ประชากรก่อนวัยเรียน ประชากรที่อยู่ในวัยเรียนแต่พลาดโอกาสเข้าศึกษาในระดับต่างๆ ตลอดจนประชากรที่มีอายุพ้นวัยเรียนในระบบโรงเรียนไปแล้วจนถึงผู้สูงอายุ ส่วนการจัดกิจกรรมการศึกษามีวัตถุประสงค์ในการเรียนที่ชัดเจน โดยมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับสภาพความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย มีความยืดหยุ่นในเรื่องหลักสูตร

๓. การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึงการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากการทำงาน จากบุคคล จากครอบครัว จากสื่อ จากชุมชน โดยมีลักษณะที่สำคัญ คือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียนและไม่มีการสอน ลักษณะการเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และบันเทิงนาการ อีกทั้งไม่จำกัดเวลาเรียน สามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต ส่วนกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เรียนรู้จากประสบการณ์และสภาพแวดล้อมต่างๆ ในสังคม

สภาพปัญหาการศึกษาตลอดชีวิตในภาพรวม

การจัดการศึกษาในประเทศไทยในปัจจุบันนับว่าครอบคลุมองค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต กล่าวคือ มีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย แต่การจัดการศึกษาทั้ง ๓ รูป

แบบยังเป็นลักษณะต่างคนต่างจัด ไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นภาพรวมของการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษายังเน้นหนักที่การศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งมีมาตรฐาน มีการจัดการที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์แบบ การศึกษานอกระบบมีการปฏิบัติที่ชัดเจนพอสมควร แต่ก็ยังเสมือนว่ามีความสำคัญรองจากการศึกษาในระบบทั้งที่กลุ่มเป้าหมายมีจำนวนมากกว่า ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัย ยังไม่มีแนวปฏิบัติที่ชัดเจน ยังไม่ครอบคลุมเรื่องที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในสังคมที่เปลี่ยนแปลง ยังขาดการร่วมมือสนับสนุนให้สมบูรณ์

ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของไทยที่จะต้องทำการเร่งรัดแก้ไข ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำทั้งในเรื่องการกระจายบริการและคุณภาพของการศึกษาขั้นพื้นฐานระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาในการบริหารจัดการ เช่น ขาดการประสานงานและการส่งต่อระหว่างหน่วยงานที่จัดการศึกษาและฝึกอบรมด้วยตนเองและหน่วยงานอื่นๆ โดยเฉพาะภาคธุรกิจและชุมชน และการพัฒนาเชิงคุณภาพต้องอาศัยระยะเวลาการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และการยอมรับจากผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่ประชาชนและบุคลากร ตลอดจนหน่วยงานผู้จัดการศึกษาจะต้องรณรงค์ให้ทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตและควรกำหนดมาตรการเร่งรัดการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง โดยกระจายการศึกษาให้ทั่วถึง มีคุณภาพและต้องสร้างความ

เชื่อมโยงระหว่างการศึกษากับการมืงงานทำ เพื่อให้การศึกษาช่วยยกมาตรฐานความเป็นอยู่ในอนาคต

๔. สรุปบทเรียนการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศที่ค้ดสรร

จากการวิเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตในประเทศที่ค้ดสรร รวม ๖ ประเทศ คือ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย เกาหลี และญี่ปุ่น พบประเด็นที่สอดคล้องกันของแทบทุกประเทศ และประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อการนำมาประยุกต์ใช้สำหรับประเทศไทย สรุปได้ดังนี้

๑. มีกฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต แต่ละประเทศให้ความสำคัญต่อการศึกษาตลอดชีวิตมากโดยมีการกำหนดนโยบายของประเทศเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตที่ชัดเจน

๒. มีองค์กรรับผิดชอบโดยตรง ในหลายประเทศ หน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต คือกระทรวงศึกษาธิการ แต่ในบางประเทศ เช่น ญี่ปุ่น มีหน่วยงานเฉพาะลงไปอีก คือ กรมการศึกษาตลอดชีวิต

๓. มีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการ โดยกระจายให้แก่ลรัฐหรือภูมิภาคหรือพื้นที่ในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานและบริหารการจัดการการศึกษาตลอดชีวิต

๔. มีการสร้างความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตแก่ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีการปรับเปลี่ยนความ

เข้าใจและเจตคติ

๕. มีการจัดสร้างโครงสร้างพื้นฐานเกี่ยวกับเทคโนโลยี เช่น จัดสร้างโครงข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศระดับชาติ สร้างศูนย์สื่อลักษณะต่างๆ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งความรู้ต่างๆ ได้

๖. มีการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ในชุมชนและเครือข่ายชุมชนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาให้ชุมชนต่าง ๆ หรือเมืองต่างๆ กลายเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้และเกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายในชุมชน

๗. เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยใช้ชุมชนเป็นฐานให้ทุกฝ่ายในชุมชนร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

๘. ให้ความสำคัญแก่บ้าน ในฐานะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตแห่งแรกของบุคคล และเป็นแหล่งที่จะช่วยส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตได้ตลอดไป

๙. ให้ความสำคัญแก่สถานประกอบการ ในฐานะที่เป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญที่จะช่วยให้โอกาสทางการศึกษาแก่แรงงาน

๑๐. จัดหามาตรการที่หลากหลาย ที่จะรณรงค์ให้ประชาชนโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสได้มีโอกาสเข้าสู่การเรียนรู้ได้มากขึ้น

๑๑. มีการจัดระบบงบประมาณและเงินทุน เพื่อสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตหลายรูปแบบ เช่น การจัดทำคูปองการศึกษา การลดภาษีแก่ประชาชนในค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับการศึกษา

๕. ข้อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประเทศไทย

ข้อเสนอยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย มีรายละเอียด ดังนี้

๑. กำหนดนโยบายการศึกษาตลอดชีวิตที่ชัดเจนหรือออกกฎหมายการศึกษาตลอดชีวิต ประเทศไทยควรกำหนดให้การศึกษาดูตลอดชีวิตเป็นแนวคิดหลักในการจัดการศึกษาของประเทศ ดังนั้น จึงควรกำหนดนโยบายหรือออกกฎหมายที่ชัดเจน

๒. กำหนดองค์กรที่รับผิดชอบ ถึงแม้การศึกษาดูตลอดชีวิตจะเป็นงานที่ทุกฝ่ายต้องร่วมแรงร่วมใจ แต่ก็จำเป็นต้องมีหน่วยงานกลางรับผิดชอบดูแลโดยตรง เพื่อทำหน้าที่ประสานและส่งเสริมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาดูตลอดชีวิต

๓. ปรองดองสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องการศึกษาดูตลอดชีวิต ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจ ปรับเปลี่ยนความเชื่อเกี่ยวกับการศึกษาดูตลอดชีวิตแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศ ทั้งฝ่ายผู้จัดการศึกษาและประชาชนผู้รับบริการการศึกษา โดยเฉพาะประชาชนกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนั้นยังต้องมีการกระตุ้นสร้างแรงจูงใจให้ผู้ มีหน่วยให้ข้อมูล ให้คำแนะนำบริการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนสนใจไปศึกษาอย่างต่อเนื่องและตัดสินใจเลือกแนวทางการศึกษาได้อย่างเหมาะสม

๔. ทบทวนการจัดการศึกษาทุกประเภท ให้เอื้อต่อการศึกษาดูตลอดชีวิต การจัดการศึกษาทุกประเภทควรจัดให้หลากหลาย ยืดหยุ่น และเปิดกว้างแก่ประชาชนทั่วไป

๕. จัดเกณฑ์และแนวปฏิบัติสำหรับเชื่อมโยงการศึกษาทุกประเภท โดยให้มีการสะสมหน่วยกิตได้ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ประชาชนเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ควรมีการจัดทำเกณฑ์และแนวปฏิบัติสำหรับการเทียบโอนผลการเรียนทั้งภายในการศึกษาประเภทเดียวกัน และระหว่างการศึกษาแต่ละประเภท

๖. พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบให้เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ แหล่งที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้หลากหลาย โดยแหล่งการเรียนรู้ควรมีมาตรฐานและได้รับการยอมรับในการให้การศึกษาคือความรู้

๗. ปรองดองสร้างความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ให้ทุกฝ่ายมีความรู้สึกว่าเป็นความรับผิดชอบของตน โดยอาจเริ่มจากภายในแต่ละชุมชนแต่ละท้องถิ่น ให้ร่วมกันวางแผน ร่วมจัดหาทรัพยากร ร่วมจัดการศึกษาดูตลอดชีวิตให้สนองความต้องการของคนในชุมชน

๘. จัดสร้างระบบสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเอื้อให้ประชาชนได้รับการศึกษาทั่วถึง ต่อเนื่อง สะดวก สามารถศึกษาได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่เมื่อต้องการหรือมีความพร้อม เช่น สร้างศูนย์สื่อ พัฒนาเครือข่ายสื่อสารสนเทศในทุกระดับ รวมทั้งมีการให้ความรู้และฝึกทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยีแก่ทั้งผู้จัดบริการการศึกษาและประชาชนผู้รับบริการ

๙. พัฒนาบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ
การจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้มีความ
รู้ความเข้าใจในหลักการศึกษตลอดชีวิต ให้รู้
บทบาทและสามารถดำเนินบทบาทของตนใน
การจัดและส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตได้
อย่างเต็มที่

๑๐. ทามาตรการในการจัดหา ระดมทุน
และจัดสรรเงินทุน ในการสนับสนุนการศึกษา
ตลอดชีวิต ทั้งในส่วนของผู้จัดบริการการ
ศึกษาและประชาชนผู้รับบริการ โดยเฉพาะ
ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา

ผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี สังข์ศรี

ผู้แนะนำงานวิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล ว่องวานิช อาจารย์ประจำภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รัชนีกุล ภิญโญภาณุวัฒน์ อาจารย์ประจำสำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช